

DOUĂ MANUSCRISE INEDITE APARTINÎND LUI JEAN D'ANSSE DE VILLOISON

DE

A. PIATKOWSKI

În fondul de cărți vechi aflat la Biblioteca Academiei se află un exemplar prețios, care pe pagina întâi poartă iscălitura prestigioasă a unui erudit de seamă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea : *Ex libris d'Ansse de Villoison*.

Printre paginile volumului se găsesc inserate patru file în manuscris, acoperite cu un scris mărunț, perfect lizibil, același cu al posesorului cărții. Este vorba de volumul lui R a p h a e l e F a b r e t t i, *De Columna Traiani Syntagma*, apărut la Roma în 1695 ; tipărit de Ioannes Franciscus de Buagnis, volumul mai cuprinde un comentariu epigrafic, arheologic și filologic asupra Tabulei Iliace (de la Bovillae), păstrată în Muzeul Capitoliului, *Explicatio Veteris Tabellae Anaglyphae, Homeri Iliadem atque ex Stesichoro, Arctino et Lesche Ilii Excidium Continentis* de același autor, precum și o istorie a războaielor dacice, alcătuită după izvoare clasice, în primul rînd după Dio Cassius, purtînd titlul *Historia utriusque Belli Dacici a Traiano Caesare gesti, ex simulacris quae in eiusdem Columna Romae visuntur collecta* ; autorul acestui ultim studiu este Alfonsus Ciaconus, originar din Spania.

Jean-Baptiste-Gaspard d'Ansse de Villoison (1750—1805), unul din cei mai de seamă umaniști francezi din veacul al XVIII-lea, prin studiile sale de o factură cu totul nouă pentru acele vremuri a adus neprețuite servicii homerologiei. În anul 1772, înainte de a fi publicat studiul *Lexique d'Apollonios sur Homère*, a fost ales membru al Academiei de inscripții din Paris. Între anii 1785 și 1788 Villoison a lucrat în Grecia, unde a studiat nenumărate inscripții și manuscrise. În 1788 publică o ediție a *Iliadei*, însoțită de Sholiile Venețiene, muncă filologică uriașă care deschidea perspective nebănuite asupra comentariilor homerice din primele zece secole ale mileniului nostru precum și asupra filiației anterioare (alexandrine) acestor comentarii. S-a stins din viață la Paris după ce, în 1802, dobîndise catedra de greacă veche și modernă de la Collège de France.

Rafaele Fabretti, autorul comentariilor despre Coloana traiană și Tabula Iliaca, era un nu mai puțin ilustru deschizător de drumuri în

materie de arheologie și epigrafie. A trăit între anii 1618 și 1700, închinându-și întreaga activitate cercetărilor arheologice, disciplină nouă, care stîrnea pretutindeni în Europa secolului al XVII-lea un viu interes de ordin științific și artistic. Metoda sa de lucru era istoric-comparativă și încercările pe care le-a făcut de a explica monumentele prin mijlocirea izvoarelor scrise mai mult decît lăudabilă.

Din acest volum, pe d'Ansse de Villoison l-a interesat în mod vădit comentariul făcut de Fabretti asupra mării inscripții din Tabula Iliaca, însoțit de editarea textului, pe care l-a comparat cu o altă ediție, mult mai recentă, cea a lui Pietro Foggini¹, datînd din 1782.

Primul manuscris (1 filă) se află inserat la p. 316 a volumului, imediat după începutul comentariului la Tabula Iliaca (p. 315). Fabretti ia deoptrivă în considerare scenele în basorelief și inscripțiile.

Deoarece acest manuscris este semnificativ și ne introduce în laboratorul de lucru al unui mare filolog de acum două veacuri, îl voi transcrie parțial :

„Foggini, pa. 369 del *Museo Capitolino tomo quarto* in Roma, 1782 :

noi ne abbiamo già due stampe illustrate da due celebri Antiquary. La prima è di Monsignor Raffaele Fabretti, *De Columna Traiana* p. 315 ; la seconda è del Begero, il quale ne riporta le figure in forma più grande dell'originale, e distinte in più tavole. Il Montfaucon² ancora ha inserita una copia della stampa fattane dal Fabretti, nella sua gran raccolta (*Antiqu. expliq.* T.IV, p. 11 in fine)³ ma senza agiungervi alcuna sua nuova osservazione, essendosi contentato d'indicare solamente i nomi delle figure a secondo de'nomi greci, che sotto di esse si veggono scolpiti ; e quindi ne'supplementi (*Antiquit. expliq. supplément*, t. IV. planche 38, p. 89) alla suddetta sua gran Raccolta, aggiunge la stampa di un frammento di altro simile Bassorilievo, supponendolo falsamente porzione di questo nostro, che è presentemente uno de'più rari pezzi di antichità che si veggino in Campidoglio. Noi ci crediamo in dovere di corredarlo della sua spiegazione, ma protestandoci che al Fabretti essa è dovuta piuttosto che a noi ; avegnachè in qualche cosa ci siamo dipartiti da' suoi sentimenti, e vi sia fatta qualche osservazione di più, non per la nostra maggior perizia, ma per la facilità con la quale suole avvenere che si trovi sempre di aggiungere qualche cosa alle osservazioni già fatte, e anche da noi medesimi.

Ibid. p. 344 : l'artefice di questa insigne tavola, o chi ne diresse il lavoro, oltre l'avere rappresentata tutta l'Iliade d'Omero... vi ha altresì in lettere greche majuscule espressi gli argomenti de'libri di questo eccellente poema in due colonne che servono di ornamento, e di simetria alla scultura. Questi argomenti sono per tal modo disposti, ed uniti, che formano un ragionamento continuato, e quasi un compendio non interrotto de tutti gli avvenimenti principali che nell'Iliade si leggono... La perdita

¹ Pietro-Francesco Foggini, anticar și istoric italian (1713—1783). Ani de zile a deținut funcția de bibliotecar șef al Vaticanului.

² Bernard de Montfaucon (1655—1741), umanist francez care s-a ocupat de paleografie greacă și de interpretarea inscripțiilor grecești.

³ Foggini citează lucrarea *L'Antiquité expliquée et représentée en figures* (en latin et français), 1719—1724, 15 vol. in fol.

della parte sinistra della scultura ci ha privati intieramente degli argomenti de'primi sei libri, quali erano nella colonna, che ci manca, descritti; e quelli che restati sono nell'altra colonna, non hanno potuto sfuggire, affatto la ingiuriosa forza del tempo, essendo in più d'un luogo le parole per l'urto di altri corpi, in parte, o del tutto cancellate".

Urmează transcrierea unor observații critice ale lui Foggini la textul epigrafic publicat de Fabretti, însoțite de o polemică violentă la adresa lui Bernard de Montfaucon.

Transcrierea se încheie cu următoarea emendație propusă de Villoison pentru rîndul 25 al inscripției, citit la fel atît de Fabretti cît și de Foggini:

„J'ajoute qu'il y a dans l'Édition de Fabretti, p. 343 et dans celle de Foggini, p. 348, ligne 25 ΟΥΤΕ ΣΥΝΔΩΠΕΙ ΔΙΑΛΥΣΑΜΕΝΟΣ ΑΥΤΟΙΣ ΒΟΗΘΕΙΝ: Je lis ΣΥΝΧΩΠΕΙ“.

Iată textul emendat:

ΟΥΤΕ ΠΡΟ
ΣΔΕΧΕΤΑΙ ΤΑΣ ΔΩΠΕΑΣ ΟΥ
25 ΤΕ ΣΥΝΔΩΠΕΙ ΔΙΑΛΥΣΑΜ
ΕΝΟΣ ΑΥΤΟΙΣ ΒΟΗΘΕΙΝ

Al doilea manuscris, inserat la p. 345 al volumului citat poartă titlul *Variantes et notes tirées de l'Édition de Foggini*, p. 348 et seqq. *Del Museo Capitolino tomo quarto*, in Roma, 1782.

Acest manuscris are trei file, dintre care primele două sînt scrise pe ambele părți. Interesul notelor de lectură făcute de Villoison constă în observațiile personale, scrise numai în limba franceză. Transcriem pe cea mai interesantă dintre aceste note de lectură (fila L, mijloc).

„p. 349. ligne 49 Νέστορος ... τὴν questo verso è nell'originale così malconcio ch'è a riserva dell'articolo τὴν, niente altro vi lesse il Fabretti. Sembra però non potersi dubitare, che le parole, le quali nelle plastica precédono questo articolo, τὴν si debbano leggere τὰ ἐπὶ, onde non resta poi difficile il supplire la parola μάχην nella fine del verso, dove la scultura è affatto rotta (Foggini lit donc τὰ ἐπὶ τὴν μάχην et traduit *ciò che era avvenuto in quel combattimento* (mais plus bas, L. 56 τὰ ΠΕΡΙ (et non pas ἐπὶ) τὴν μάχην; on lit aussi sur ce monument ἐπὶ ναυσὶ μάχην“.

Manuscrisele pe care le semnalăm sînt edificatoare pentru metoda de lucru a lui de Villoison, pentru modul atent și ordonat în care își extrăgea notele de lectură și compara critic versiunile epigrafice. Emendația propusă la rîndul 25 al inscripției studiate dovedește experiența pe care de Villoison o dobîndise în materie de epigrafie greacă.

Deși nu de importanță majoră, aceste manuscrise păstrate întimplător printre paginile unei cărți foarte vechi își au valoarea lor documentară. Prospețimea rîndurilor scrise des, pe hîrtie de culoare albăstruie, dă iluzia că cel care le-a scris se află încă printre noi, că vasta sa știință este mereu prezentă în cîmpul cercetărilor filologice și epigrafice.